

Esetegyeztetés a predikatív főnévi csoportban*

Szécsényi Tibor
SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék
szecsényi@hung.u-szeged.hu

Néhány névszói predikátumot tartalmazó mondatban a névszói predikátum esetét az eddigi elméletekkel nem lehet magyarázni. A nehézségeket az okozza, hogy az állítmányi funkciójú predikatív főnév egyszer nominatívuszban, másszor pedig datívuszban áll ugyanolyan lokális környezetben. Dolgozatomban arra teszek kísérletet, hogy a predikatív főnevekre vonatkozó esetadási mechanizmusokat leírjam. Javaslatom szerint a predikatív főnév az esetét a nem-predikatív alanyának az esetével való egyeztetése útján kapja. Ez az egyeztetés valójában nem a predikatív főnevet és annak alanyát magában foglaló ún. predikatív főnévi csoporton belül történik, hanem egy külső elem, a létige segítségével történik.

Az esetegyeztetés formális leírását a Carl Pollard és Ivan A. Sag által kidolgozott Head-driven Phrase Structure Grammar (HPSG) (Pollard–Sag 1987, 1994) elmélet keretei között adom meg.

1. A predikatív – nem-predikatív megkülönböztetés

A főnevek (és a melléknevek is¹) a kifejezésekben legalább két különböző funkciót tölthetnek be: lehetnek predikatív használatúak, és nem-predikatív használatúak. Ugyanazt a főnevet lehet predikatívként is (pl. (1)) és nem-predikatívként is (pl. (2)) használni. Predikatív használatú főnevet (a továbbiakban: predikatív főnevet) találhatunk elsősorban a létigét tartalmazó mondatban (1a), az *akar*, *kell* vagy más főnévi igenevet vonzó igét és infinitívuszi létigét tartalmazó mondatban (1b–c) és néhány egyéb igés mondatban (1d–f):

- (1) a. *Péter orvos (lesz).*
b. *Péter orvos akar lenni.*
c. *Péternek orvosnak kell lenni.*
d. *Pétert orvosnak látom.*
e. *Pétert orvosnak hiszem.*
f. *Péter orvossá válik.*

A predikatív főneveknek az a funkciója, hogy azt állítsák, hogy egy individuum rendelkezik egy adott tulajdonsággal. Az (1) mondatokban ez az állítás az, hogy *Péter* rendelkezik az *orvos* tulajdonsággal a ragozott ige által alkotott intenzionális

---

* Ez a dolgozat a T 029590 számú és *A természetes nyelvekre jellemző szabályok, elvek, modellek tulajdonságai: komplex megközelítés* elnevezésű OTKA-pályázat támogatásával készült.

¹ A dolgozatban mindvégig predikatív használatú **főnevekről** beszélek, de a leírtak ugyanúgy igazak a melléknevekre is.

b.	* <i>an ablaze house</i> egy lángoló ház	<i>The house was ablaze.</i> a ház volt lángoló 'A ház lángolt.'
c.	<i>a former senator</i> egy korábbi szenátor 'egy korábbi szenátor'	* <i>The senator was former.</i> a szenátor volt korábbi
d.	<i>a mere child</i> egy csupán gyerek '(ő még) csak gyerek'	* <i>Chris is mere.</i> Chris van csupán

A (4a–b) példákban szereplő *ajar* és *ablaze* melléknevek csak predikatívként használhatóak, a (4c–d) példákban szereplő *former* és *mere* pedig csak nem-predikatívként. A magyarban csak ilyen utóbbi típusú melléknevek találhatóak:

- (5) *a néhai orvos*
**Az orvos néhai volt.*

Az a tény, hogy vannak olyan kifejezések, amelyek inherensen viselik a +PRD jegyet, arra utal, hogy a PRD nem szintaktikai eredetű jegy, hanem a lexikon által meghatározott. Így bár a lexikonból kétszer annyi főnév és melléknév kerül ki, mint amennyi a szintaktikai bevezetés esetén, ez mégsem jelenti a lexikon méretének ilyen arányú növekedését. Ennek az oka az, hogy egyszerű lexikai szabályokkal el lehet érni, hogy a predikatívítás szempontjából alulspecifikált főnevekből vagy melléknevekből +PRD vagy –PRD jeggyel rendelkező lexikai egységet gyártsunk. A mondatelemzés során ezt a meglevő jegyet azután már csak ellenőriznie kell a főnévi fejű kifejezést vonzó igének. Az inherensen predikatív illetve nem-predikatív jegyet viselő kifejezések pedig lexikai szabály nélkül is magukon viselik ezeket a jegyeket.

Ilyen lexikai szabályt írt le a HPSG számára Borsley is (Borsley m. e.; Pollard–Sag 1994). Borsley lexikai szabálya annyiban tér el az általam feltételezettől, hogy ő a –PRD jegyű lexikai egységekből vezeti le a predikatív főneveket. Így azonban nem képes leírni az olyan kifejezéseket, amelyek csak nem-predikatívként használhatóak. Ez a főnevek esetében azonban nem is fontos, mivel a magyarban nincsenek ilyen főnevek.

- (6) Predikatív főnevet létrehozó lexikai szabály

$$N[-PRD, SUBJ \langle \rangle]:[RESTRICTION (2)]_{(1)} \Rightarrow N[+PRD, SUBJ \langle XP_{(1)} \rangle]:(2)$$

A (6) lexikai szabály nem csak a PRD jegyet állítja be, hanem közben más, a predikativitással összefüggő módosítást is elvégez a lexikai egységen. Az egyik ilyen változtatás, hogy míg a nem-predikatív főnévnek nincs alanya (SUBJ $\langle \rangle$), addig a predikatív főnév alanyt kíván magának: SUBJ $\langle XP \rangle$. A másik változtatás szemantikai jellegű. A nem-predikatív főnév megnevez egy (1)-gyel jelölt individuumot vagy individuum-halmazt, amire a (2)-vel jelölt megszorítást teszi, azaz az (1) rendelkezik a (2) tulajdonsággal. Mikor a lexikai szabály által predikatívvá válik a főnév, elveszti azt a képességét, hogy individuumot jelöljön, ezzel szemben, mivel rendelkezik alannal, erről a tőle független individuumról állítja, hogy az rendelkezik a kérdéses tulajdonsággal. Látható, hogy a predikatív főnév alanya utal az (1)-gyel jelölt

individuumra, amiről a predikatív főnév azt állítja, hogy rendelkezik a (2) tulajdonsággal.

2. A létige és a predikatív főnevek

A predikatív főnevek szemantikai szempontból úgy viselkednek, mint az egyargumentumú igék: van alanyuk, amelyről valamilyen tulajdonság meglétét állítják. Szintaktikai és morfológiai szempontból azonban számos lényeges különbséget találhatunk: nem rendelkeznek inflexióval, nem személyragozhatóak, viszont esetraggal elláthatóak. Így, bár szemantikailag a predikatív főnév és az ő alanya állításként nem hiányos, mondatot mégsem alkothatnak. Ehhez még néhány szintaktikai feltételnek is eleget kell tenni: inflexióval ellátott igei fejjel kell rendelkezni.

A predikatív főneves állítások mondatá tételezéséhez tehát szükség van még egy igére is: ragozott létigével már jólformált mondatot kapunk³:

- (7) a. *Péter orvos volt/lesz.*
b. *Én orvos vagyok.*

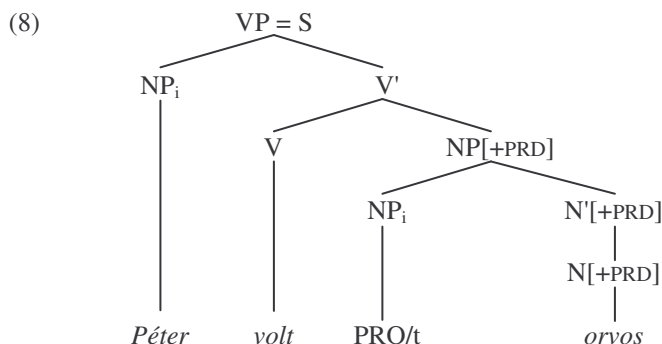
A létigének ezekben a mondatokban semmilyen szemantikai funkciója nincs: nem állít semmit, azaz nem predikatív. Szintaktikai szerepe azonban jelentős, hiszen ő biztosítja azt, hogy a mondat idő és módjelekkel ellátott lehessen, ő legitimálja a mondatot.

A névszói predikátumot tartalmazó ragozott létigés mondatok szintaktikai szerkezete nagyon érdekes. A predikatív főnévnek, mint azt az előző fejezetben láttuk, argumentuma – alanya – a nem-predikatív főnév(i csoport). Mondattani szempontból azonban a nem-predikatív főnév a ragozott létigének az alanya, mivel annak a szám- és személyjegyei vannak vele egyeztetve. A predikatív főnév mint igevivő vagy igemódosító van jelen a mondatban: semleges intonáció esetén közvetlenül megelőzi a ragozott létigét, fókuszos mondatban pedig az ige mögé kerül. Belső szerkezetében is az igemódosítókra hasonlít, hiszen csak a puszta névszói fej alkotja a kifejezést, más testes összetevő nincs a szerkezetben.

A (7a) mondat szerkezete ezek alapján a következő:

---

³ A *Péter orvos* mondatban fonológiailag testetlen létig jelenléte feltételezhető. Fonológiailag testetlen elemet a legtöbb nyelvten, így a HPSG is megenged, l. pl. Polard–Sag (1994: 161)-ben a TRACE lexikai egységet.

A (8) szerkezet nem a pontos mondat szerkezetet tükrözi, hanem annak csak egy sematizált változatát: nem tartalmazza a különböző funkcionális csomópontokat, azaz nincs benne topik- és fókusz-frázis, valamint az igemódosító pozíciója is hiányzik. Leolvashatóak viszont a fej-argumentum viszonyok: az [YP, XP] pozíció az alanyi argumentum pozíciója, az [YP, X'] pedig a nem-alanyi argumentumé.

Az ábrán látható, hogy a *Péter* a ragozott ige alanya, s egyúttal a predikatív főnév alanyával is koreferens. A predikatív főnév alanya lehet PRO vagy más testes fonológiai formával nem rendelkező összetevő, elméleti megfontolásoktól függően.

A szerkezetben a nem-predikatív főnév nyilvánvalóan a ragozott létigétől kap alanyesetet, hiszen annak az alanya. A predikatív főnévtől nem kaphat alanyesetet, mivel az nem idő-ragozott. Azt, hogy a predikatív főnév szintén alanyesetet kap, jelenlegi ismereteinkkel nem lehet megmagyarázni. A nominativusz ugyanis szerkezeti eset, csak meghatározott pozícióban lehet ilyet szerezni, a predikatív főnév pedig nem alanyeset-kapó pozícióban van. Ugyanakkor, mivel az alanyesetet nem lehet inherens esetnek tekinteni, valamitől kapnia kell a predikatív főnévnek ezt az esetet.

A *marad* is hasonlóan viselkedik a létigéhez, a felmerülő problémák is hasonlóak.

3. A predikatív főnév esetei

Tekintsük újra az (1) példa mondatait:

- (1) a. *Péter orvos (lesz).*
 b. *Péter orvos akar lenni.*
 c. *Péternek orvosnak kell lenni.*
 d. *Pétert orvosnak látom.*
 e. *Pétert orvosnak hiszem.*
 f. *Péter orvossá válik.*

Az (1a–b) példákban a mind a predikatív, mind pedig a nem-predikatív főnév alanyesetben van, az (1c) mondatban pedig mindkettő datívuszi esetben. Az (1d–f) mondatokban azonban már különbözik a predikatív és a nem-predikatív főnév esete: az előbbi datívuszban, az utóbbi pedig akkuzatívuszban áll. Ezek a mondatok abban is különböznek az első háromtól, hogy nincs bennük létige.

Az (1a) példamondatban a ragozott létige alanyesetet ad az alanyának, a *Péternek*. A predikatív főnév esetének eredete kérdéses. A két főnév nem állhat semmilyen más esetben:

- (9) a. **Pétért orvos lesz.*
 b. **Péternek orvos lesz.*
 c. **Péter orvosnak lesz.*
 d. **Pétért orvosnak lesz.*
 e. **Péternek orvosnak lesz.*

Az (1b) mondatban a létige nem tud alanyesetet adni a *Péternek* mivel infinitívusként szerepel a mondatban. A ragozott *akar* ige azonban, mint az *tőle megszokott*, nominatívuszi esetet ad neki. Az *akar*, és a legtöbb más infinitívuszt vonzó ige (Kálmán és tsai (1989) terminológiája alapján: a *segédigék*), saját alanyának tekinti az infinitívusz alanyát, pontosabban a *segédigéknek* ez a fajtája nominatívuszi esetet ad az alanyának, ami koreferens az infinitívusz PRO alanyával:

- (10) *Péter_i szeret [PRO_i úszni]*

A predikatív főnév esetére az (1b)-ben nincs magyarázat az (1a)-hoz hasonlóan.

Az (1b) mondatban a predikatív főnév és a nem-predikatív főnév is csak alanyesetben állhat:

- (11) a. **Pétért orvos akar lenni.*
 b. **Péternek orvos akar lenni.*
 c. **Péter orvosnak akar lenni.*
 d. **Pétért orvosnak akar lenni.*
 e. **Péternek orvosnak akar lenni.*

Az (1c) mondat különbözik az eddigiektől: a predikatív és a nem-predikatív főnév is datívuszi esetet kapott. A nem-predikatív főnév esetében ez nem is csoda, hiszen a *kell* és még néhány más *segédige* (*muszáj*, *szabad*, *hiáavaló*, stb.) az infinitívuszi vonzatuknak az alanyával koreferens főnévi vonzatuknak datívuszi esetet adnak:

- (12) *Péternek_i [PRO_i úszni] kell.*

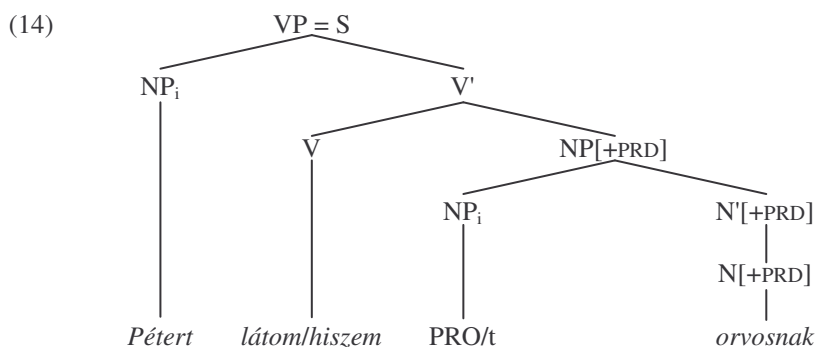
Az (1c) mondat predikatív főnévének az esete azonban kérdéseket ébreszt. Ha az infinitívuszi létigétől kapna datívuszi esetet, akkor az (1b) mondatban miért adna az ugyanolyan létige más esetet? Ha viszont esetét a *segédigétől* kapná, mint a nem-predikatív főnév, akkor a (12) példában mi lesz a *kell* kiosztandó fölösleges esetével? A *segédige* csak egy infinitívuszi és egy datívuszi argumentumhellyel rendelkezik.

Az (1d–e) mondatokban a két főnév esete különböző, a nem-predikatív főnév esete tárgyaset, a predikatív pedig datívusz. Másik ragozott ige mellett lehet más is az esetük:

- (13) *Péter orvossá válik.*
Pétért orvossá avatják.
Péter orvosnak készül.

Azonban, csakúgy mint az eddigi esetekben, a predikatív és a nem-predikatív főnév esetét az adott mondatban nem lehet megváltoztatni.

Az (1d–f) példákban és a (13) példákban is mindkét főnév a ragozott igétől kapja az esetét, a különböző főnevek különböző esetet, aszerint, hogy milyen argumentumpozícióba kerülnek. A mondatok szerkezete hasonló az (1a) mondat szerkezetéhez:

A különbség az (1d) és az (1e) mondatok között az, hogy míg az (1d) mondat igéjét lehet infinitívussal is használni, addig az (1e) mondat igéjét nem:

- (15) a. *Pétert látom úszni.*
 b. **Pétert hiszem úszni.*

Azonban a *lát* ige nem használható infinitívuszi létigés predikatív főnévvel (mint az *akar* vagy a *kell*):

- (16) a. **Pétert orvosnak látom lenni.*
 b. **Pétert orvos látom lenni.*
 c. **Pétert orvost látom lenni.*

4. A predikatív és a nem-predikatív főnév egyeztetése

Az (1a–c) mondatok közös jellemzője, hogy bennük a predikatív és a nem-predikatív főnév esete megegyezik. A nem-predikatív főnév esetét meg lehet magyarázni a szokásos esetadási mechanizmusokkal, a predikatív főnév esete azonban mindhárom esetben problémás, mivel az őt kormányzó ragozott vagy ragozatlan létige nem képes őt megfelelő esettel ellátni: az (1a) mondatban a létige az alanyától különböző összetevőnek adna alanyesetet, az (1b–c) mondatokban pedig – ugyanolyan körülmények között – egyszer alanyesetet, másszor pedig datívuszt adna neki.

Javaslatom szerint ezekben a mondatokban egy olyan megoldást kellene elfogadni, amely szerint a predikatív főnév nem a szokásos esetadással kap esetet, hanem az esete csak egyeztetődik a saját alanyával, a nem-predikatív főnévvel. Ez az esetegyeztetés azonban nem a mindkét összetevőt tartalmazó NP[+PRD]-n belül történik (lásd a (8) ábrát), mivel akkor ez az egyeztetés mindig automatikusan megtörténne a predikatív főnévi csoporton belül. Így azonban az (1d–f) mondatokban is megtörténne az esetegyeztetés, ami hibás mondatokat eredményezne:

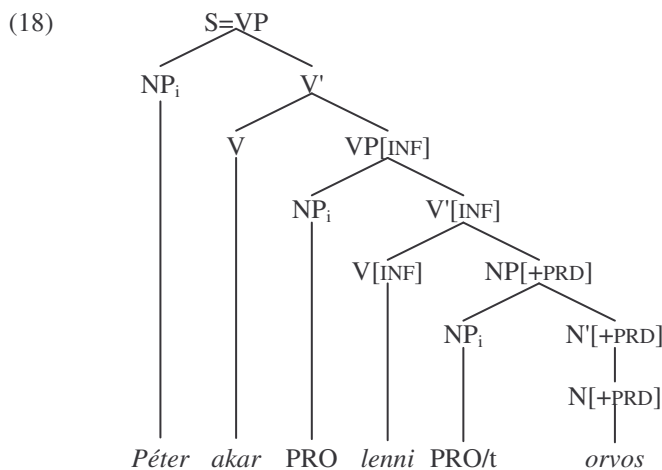
- (17) a. **Pétert orvost látom.*
 b. **Pétenek orvosnak látom.*
 c. **Pétert orvost hiszem.*
 d. **Péternek orvosnak hiszem.*

Ezekben a mondatokban a predikatív és a nem-predikatív főnév egymástól függetlenül kap esetet a ragozott igétől.

Az esetegyeztetés tehát a predikatív és a nem-predikatív főnév között történik, de nem a predikatív főnévi csoporton belül.

Az (1a–c) mondatok közös jellemzője, hogy bennük a predikatív főnévi csoport a ragozott vagy ragozatlan formájú létigének a vonzatai, szemben az (1d–f) mondatokkal, ahol a NP[+PRD] egy szemantikai tartalommal bíró ige vonzata. Célszerű az esetegyeztetést a létige meglétével magyarázni: a létige, miközben betölti a már említett mondatalkotó szintaktikai szerepét, biztosítja, hogy a predikatív főnévi csoport – és így annak a feje, a predikatív főnév is – megkapja azt az esetet, amely esetben a létige saját alanya, azaz a predikatív NP PRO vagy nyom alanyával koreferens nem-predikatív főnévi csoport áll. Az (1a) mondat esetében így a létige alanyesetet ad a saját alanyának, majd ezt az alanyesetet átmásolja a predikatív főnévi csoportra. Az (1b–c) mondatokban a nem-predikatív főnévi csoportnak a ragozott segédige ad esetet, az (1b) mondatnál alanyesetet, az (1c) mondatnál datívuszit. Az infinit létige ezeket közvetíti a predikatív főnévi csoportnak.

Ha elfogadjuk, hogy a predikatív főnév esetéért a létige a felelős, akkor következményként jelentkezik az is, hogy az infinitívuszi szerkezetek alanya nem lehet PRO. Ekkor ugyanis, mivel nem kaphat semmilyen esetet, a PRO leblokkolná a nem-predikatív és a predikatív főnév esetének egyeztetését.

A (18) ábrán látható mondatban az [NP, S] a ragozott igétől kap esetet. A VP[INF] alatti PRO NP ezzel össze van indexelve, de az esetük más: a PRO-nak nincs esete. Az infinit létige azonban csak ennek a PRO NP-nek és a NP[+PRD] vonzatának az esetét tudja egyeztetni, mivel a külső, S alatti NP-re nincs rálátása. Így viszont a predikatív főnévnek ugyanolyan esettel kell rendelkeznie, mint a PRO, azaz eset nélküli. Az S

alatti NP és a predikatív főnév esete csak abban az esetben lehet azonos, ha feltételezzük, hogy a főnévi igeneves létigének nem PRO alanya van, hanem valami más, esettel felruházható alanya.

5. Az esetegyeztetés formalizálása HPSG-ben

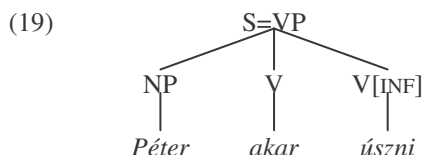
A megfigyelt jelenségek és a megfigyelések alapján felállított intuitív magyarázat lehetővé teszi, hogy megkíséreljük az eredmények formalizálását egy tetszőleges, részletesen kidolgozott nyelvtani elmélet kereteiben is. Elméleti keretül a *Head-driven Phrase Structure Grammar*-t (HPSG) választottam, mivel több szempontból is alkalmasnak tűnik a jelenség leírására.

A HPSG-ben jól formalizálhatóak a nyelvi jelenségek. Az általa alkalmazott jegyérték párokból álló mátrixok (AVM-ek, vagy jegystruktúrák) kitűnően alkalmazhatók a nyelvi kifejezésekben található információk kódolására. Továbbá, a lehetséges jegystruktúrák szerkezetének pontos definiálása folytán, eleve csak olyan információkat lehet megjeleníteni, amelyek a nyelvek leírása szempontjából relevánsak lehetnek.

A párhuzamosan és egymás számára elérhetően kezelt szintaktikai és szemantikai leírásnak köszönhetően a HPSG-ben a predikatív főnévi csoportban jelentős szerepet játszó szemantikai jellemzőket egyszerre lehet leírni az esetegyeztetés szintaktikai jelenségével.

A főnévi igeneves kifejezések, a HPSG irodalomban általánosan elfogadott módon PRO nélküliek, amire az előző fejezet alapján az esetegyeztetésnél szükség is van.

Az infinitívuszt vonzó igéknek legalább két vonzatuk van: a saját alanyuk, és egy olyan infinitívuszos fejű frázis, amelyből hiányzik az infinitívuszt alanya. Ugyanakkor az infinitívuszt vonzó ige megszorításokat tehet az infinitívuszt vonzataira is. Így meghatározhatja, hogy a saját alanya és az infinitívuszt vonzó ige legyen, hogy az infinitívuszt vonzó ige megszorításokat tehet az infinitívuszt vonzataira is. Így meghatározhatja, hogy a saját alanya és az infinitívuszt vonzó ige legyen, hogy az infinitívuszt vonzó ige megszorításokat tehet az infinitívuszt vonzataira is. Így meghatározhatja, hogy a saját alanya és az infinitívuszt vonzó ige legyen, hogy az infinitívuszt vonzó ige megszorításokat tehet az infinitívuszt vonzataira is.

Az *akar* ige lexikai leírása pedig a következő:

(20) *akar*

⁴ Itt és a következőkben a magyar mondatoknak lapos szerkezetet tulajdonítok, a topik, fókusz, igemódosító stb. összetevők ige elé kerüléséről más, itt nem ismertett szabályok gondoskodnak. Erről lásd még: Szécsényi (1997a, 1997b).

$$\left[\begin{array}{l} \text{HEAD}_{\text{verb}}[\text{VFORM } \textit{fin}] \\ \text{CAT SUBJ} \langle (1)\text{NP}[\textit{nom}]_{(3)3\text{sg}} \rangle \\ \text{COMPS} \langle \text{V}[\textit{inf}], \text{SUBJ} \langle (1) \rangle, \text{COMPS} (4) \rangle; (2) \oplus (4) \rangle \\ \text{CONTENT} \left[\begin{array}{l} \text{RELN } \textit{want} \\ \text{WANTER} (3) \\ \text{SOA - ARG} (2) \end{array} \right] \end{array} \right]$$

Az ábra olvasata a következő: az *akar* olyan finit ige, melynek az alanya egy (1)-gyel jelölt nominatívuszi esetű egyes szám 3. személyű NP. Ezen kívül van még egy vonzata, amely egy infinitívus ige (2) jelentéssel és (1) alannyal. Az ábrán mindkét alany (1)-gyel van jelölve, tehát azonosak. Az *akar* egy olyan szituációt ír le, amelyben a (3)-mal jelölt individuum akarja a (2)-vel jelölt esemény bekövetkeztét. Ez a (2) esemény az infinitívus által kifejezett állítás.

A magyarban az infinitívuszt vonzó igék, így az *akar* is, úgy kezelik az infinitívus alanyon kívüli vonzatait, mintha saját vonzatuk lenne. Ez a (20) ábrán a következőképpen van jelölve: az *akarnak* olyan infinitívus vonzata van, amelynek bármi is legyen a vonzatlistáján (COMPS (4)), az megjelenik az *akar* vonzatlistáján is (COMPS <...> $\oplus$ (4)).

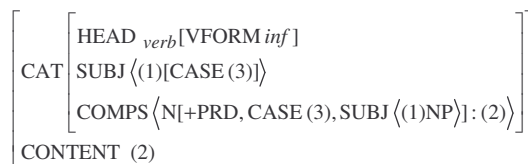
A *kell* ige lexikai reprezentációja több szempontból is eltér a (20) ábrán látható *akar* leírásától:

$$(21) \quad \textit{kell} \left[\begin{array}{l} \text{HEAD}_{\text{verb}}[\text{VFORM } \textit{fin}] \\ \text{CAT SUBJ} \langle (1)\text{NP}[\textit{dat}] \rangle \\ \text{COMPS} \langle \text{V}[\textit{inf}], \text{SUBJ} \langle (1) \rangle, \text{COMPS} (4) \rangle; (2) \oplus (4) \rangle \\ \text{CONTENT} \left[\begin{array}{l} \text{RELN } \textit{have to} \\ \text{SOA - ARG} (2) \end{array} \right] \end{array} \right]$$

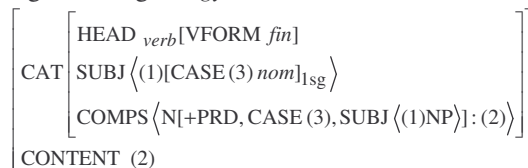
A *kell* az infinitívuszi vonzatának alanyával koreferens vonzatának (SUBJ) datívuszi esetet ad. Nem határozza meg alanyának szám/személy jegyeit, mivel azzal nem egyeztetődik, továbbá tematikus szerepet sem ad neki.

A predikatív főnevet vonzó létige lexikai leírása nagyon hasonlít a főnévi igenevet vonzó igééhez, hiszen a létige alanya is koreferens a másik NP[PRED] vonzatának hiányzó alanyával. Az egyetlen lényeges különbség, ami az esetegyeztetés szempontjából fontos, hogy a létige biztosítja, hogy a saját alanyának az esete és a predikatív főnév vonzatának az esete megegyezzen. Ez az egyeztetés mind a ragozott létige, mind pedig a főnévi igeneves létige esetében megtörténik:

(22) a. ragozatlan létige: *lenni*

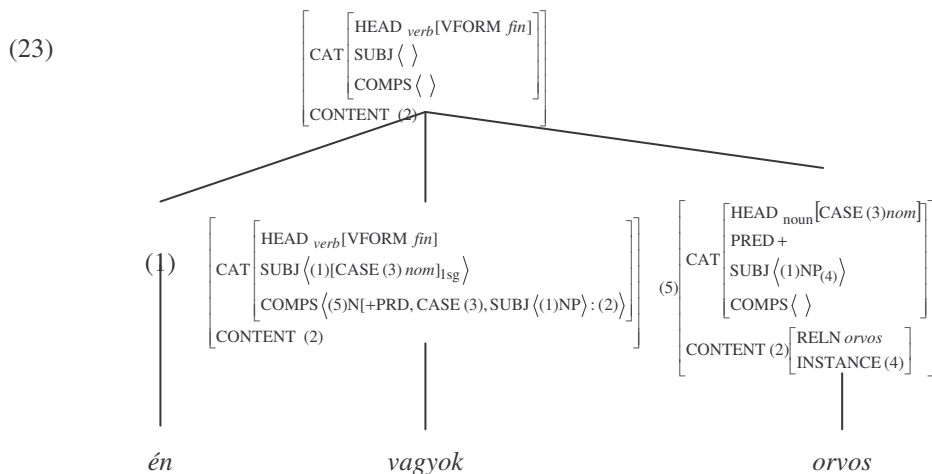
b. ragozott létige: *vagyok*

A (22b) ragozott alakot a (22a) infinitívuszi alakból hozza létre egy lexikai szabály, amely az ige személy/szám/idő/mód jegyeinek hozzáadásán túl az alanyt nominatívuszi esetraggal is ellátja. A ragozatlan létige, mint minden más ragozatlan igealak, nem ad esetet alanyának.

A (22a–b) ábrákon látható, hogy a létige gondoskodik arról, hogy az alanyának az esete megegyezzen a +PRD jegyű főnévi vonzatának az esetével: CASE (3). Így akármilyen esetet is kap a létige alanya, a predikatív főnév ugyanolyan esetben kerül. Leolvasható az is, hogy a létige nem rendelkezik önálló jelentéssel, a CONTENT jegyének az értéke megegyezik a predikatív főnév hasonló jegyének az értékével. Az egész kifejezés jelentését így a predikatív főnév határozza meg.

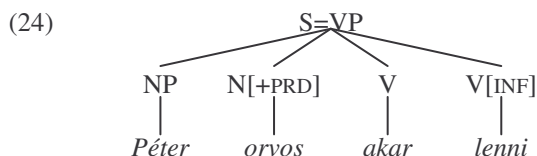
Az *Én orvos vagyok* mondat részletesebb szerkezete a következő:

Az *orvos* alanyesetű predikatív főnév. Alanya egy (4) jelű individuumra referáló (1)-gyel jelölt főnévi csoport, amelyről azt állítja, hogy orvos. A predikatív főnévnek az alanyon kívül nincs más vonzata: COMPS <>. Az *én* (1)-gyel van rövidítve, alanyesetű E/1 főnévi csoport, egy individuumot nevez meg. A *vagyok* létige ellenőrzi, hogy saját alanya E/1 alanyesetű főnév-e, illetve azt biztosítja, hogy az megegyezzen a

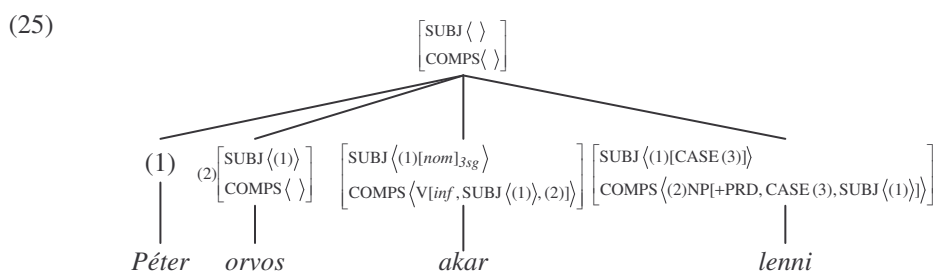
predikatív vonzatának az alanyával (mindkettő (1)-es). Ellenőrzi továbbá, hogy a másik vonzata predikatív-e, és esete megegyezik-e az alanyának az esetével: (3). Az egész mondat leírása ugyanaz, mint a ragozott létigéé, ami a mondat feje, azzal a különbséggel, hogy a mondatnak nincs szüksége alanyra (SUBJ <>) és más vonzatra (COMPS <>). A mondat jelentése az, amit a predikatív főnév kifejez: a (4) jelű individuumból azt állítja, hogy orvos.

A *Péter orvos akar lenni* mondat szerkezete teljesen lapos. Ennek oka az, hogy a főnévi igenevet vonzó igék a kötelező alanyukon és az infinitívuszi vonzatukon kívül a főnévi igenév minden nem-alanyi vonzatát is vonzatként kezelik, bár tematikus szerepet nem adnak nekik és semmiféle megszorítást nem tesznek rájuk. Így az *akar* igének az alanyán (*Péter*) és a főnévi igeneves vonzatán (*lenni*) kívül még a predikatív főnév (*orvos*) is szerepel a vonzatlistáján.

A mondat feje az *akar* ige. Ennek van egy infinitívusz vonzata, továbbá ennek az infinitívusznak az alanya, mint ahogyan a (20) példában is látható.

A mondatban az esetadási folyamatokat a (25) ábra szemlélteti (csak a SUBJ és a COMPS jegyeket feltüntetve):

Az *akar* ragozott ige alanyesetet ad az alanyának ((1)=*Péter*). Ez az alany megegyezik a ragozott ige COMPS listáján levő infinitívusznak az alanyával, tehát az esetük is azonos. Ez az infinitívusz a mondatban a *lenni*, aminek az alanya (3) esetben áll. Ez a (3) eset (azaz az alanyeset) megegyezik a *lenni* COMPS listáján szereplő predikatív főnév esetével, azaz a mondatban szereplő *orvos* esetével. Így a predikatív és a nem-predikatív főnév esete megegyezik.

A nem-predikatív főnév a következő módon válik az *akar* ige alanyává: a predikatív főnév úgy kerül ki a lexikonból, hogy neki szüksége van egy alanyra: (1). Az infinitívuszi létige predikatív vonzatának alanya megegyezik a létige alanyával. Végül a ragozott ige alanya azonos a főnévi igeneves vonzatának az alanyával.

A *Péternek orvosnak kell lenni* mondat szerkezete és esetegyeztetési folyamata teljesen analóg az imént elemzett mondatéval, így azt nem ismertetem. Az egyetlen különbség, hogy a két főnévi csoport esete nem nominatívusz, hanem datívusz.

A fejezetben leírt módon a predikatív főnévi csoporton belüli esetegyeztetés teljesen automatikus módon történik a létige lexikális tulajdonságai következtében. Így a létigét is tartalmazó kifejezésekben a predikatív főnév esete könnyen magyarázható.

6. Vonatokra vonatkozó predikatívítási megszorítások

A predikatív–nem-predikatív megkülönböztetést nem csak a névszók esetében célszerű használni, hanem érdemes kiterjeszteni az igékre is.

Korábban említettem, hogy a predikatív főnevet vonzó létigének nincs semmilyen önálló szemantikai funkciója, így szemantikai szempontból nem viselkedik predikátumként, mint a többi ige. Ezt úgy lehet formalizálni, hogy a létige negatívan van specifikálva a PRD predikatív jegyre, a többi ige pedig pozitívan: +PRD.

Ez a megkülönböztetés, bár magyarázatot nem, de formai okot tud szolgáltatni néhány jelenségre, amit a következő példák kapcsán megfigyelhetünk.

- (26) a. *Péter orvos (lesz).*
 b. **Péter elmenni lesz.*
- (27) a. *Péter orvos akar lenni.*
 b. **Péter orvos akar.*
 c. *Péter úszni akar.*
- (28) a. *Péternek orvosnak kell lenni.*
 b. **Péternek orvosnak kell.*
 c. *Péternek úszni kell.*
- (29) a. **Pétért orvosnak látom lenni.*
 b. *Pétért orvosnak látom.*
 c. *Pétért úszni látom.*
- (30) a. **Pétért orvosnak hiszem lenni.*
 b. *Pétért orvosnak hiszem.*
 c. **Pétért úszni hiszem.*

A (26)–(30) példákban szereplő igék különböző megszorításokat tesznek a vonzataikra. A (26)-ban a létigének az egyik vonzatának predikatívnak és főnévi (névszói) kategóriájúnak kell lenni. A (27) és (28) példák alapján az *akar* és a *kell* (a főnévi igenevet vonzó igék legtöbbszörhöz hasonlóan) egyik vonzatának igének kell lennie, függetlenül attól, hogy az predikatív-e. Ezekről különbözik a (29) példákban szereplő *lát* ige amely nem határozza meg a vonzatának a szintaktikai kategóriáját, viszont feltételül szabja, hogy az predikatív legyen. A *hisz* ige a (30) példákban a (26) létigéhez hasonlít: predikatív névszói vonzattal kell rendelkeznie.

A magyar igék a fentiek alapján három csoportra oszthatók:

1. olyan igék, amelyek semmilyen predikatívítási megszorítást nem tesznek a vonzataikra. Ide tartoznak a „közönséges” igék (*fut, alszik, ajándékozik...*), valamint az *akar* és *kell* igékhez hasonló infinitívuszt vonzó igék.
2. olyan igék, amelyek csak azt követelik meg az egyik vonzatuktól, hogy az predikatív legyen (*lát, hall ...*).

3. Olyan igék, amelyek azt követelik meg az egyik vonzatuktól, hogy az predikatív legyen és névszói (vagy nem igei) kategóriájú (*lesz, marad, hisz*).

7. Összegzés

A predikatív főnév esete az ilyen vonzatú, önmagában nem predikatív létigét tartalmazó mondatokban a dolgozatban javasolt módon, a létige általi esetegyeztetéssel könnyűszerrel megoldható. A nem predikatív létige ragozott formában alanyesetet ad az alanyának, majd ezzel egyezteteti a predikatív főnévi vonzata esetét. Segédigés mondat esetén, vagyis amikor a létige infinit alakban áll, a ragozott segédige ad valamilyen (nominatívuszi vagy datívuszi) esetet az alanyának, amely alany megegyezik a főnévi ige neves létige fonológiailag nem testes alanyával, ami egyeztetődik a predikatív főnévvel.

Azokban az esetekben, amikor a predikatív főnév nem a létige vonzataként szerepel a mondatban, az őt vonzó ige direkt esetadásával kap esetet.

Ez a megoldási javaslat azzal a fontos elméleti állítással is összhangban áll, mely szerint az infinitívuszi szerkezeteknek nem PRO alanya van.

A predikatív fogalmának általánosításával lehetővé válik különbséget tenni azon igék között, amelyek különböző predikatív jellegű összetevőket vonzanak.

Irodalom

- Borsley, Robert D. megjelenés előtt: Subjects, Complements and Specifiers in HPSG, in: Robert D. Levine – Georgia Green szerk: *Readings in Head-driven Phrase Structure Grammar*.
- Kálmán C. György – Kálmán László – Nádasy Ádám – Prószték Gábor 1989: A magyar segédigék rendszere, *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XVII*, 49–103.
- Pollard, Carl – Ivan A. Sag 1987: *Information Based Syntax and Semantics 1: Fundamentals*, Stanford, The University of Chicago Press.
- Pollard, Carl – Ivan A. Sag 1994: *Head-driven Phrase Structure Grammar*, Chicago–London, The University of Chicago Press.
- Szécsényi Tibor 1997a: On Complements of Complements in Hungarian, in: *DOCSYMP 1, Working Papers in the Theory of Grammar 4/3*, Budapest, 83–93.
- Szécsényi P. Tibor 1997b: A magyar mondat szerkezet leírása HPSG keretben, *Néprajz és Nyelvtudomány XXXVIII*, 89–116.